

Akinek hét élete van (mint a macskáknak) annak valójában nagyon sok élete van. Majdnem halhatatlan, de csak majdnem. Esti Kornél pedig – ha jól számolom – hatot már könnyelműen elherdált: cukorbetegség, érzékszervi, adósság

74 Deczki Sarolta

A KOSSUTH- FLAUBERT-LEVELEZÉS

Esterházy Péter: *Esti*

börtöne, szívattak, aortarepedés, agyvérzés – vagyis a hetediket éli éppen. Vagy a sokadikat, tudni nem lehet: „Estit már darab ideje nyomasztotta, de baromira, hogy ő talán örök életű volna. Ne má’. Az túl hosszú.”

Vagyis hány élet fér bele a majdnem örök életbe, ha hat már le van tudva? Ám ez még csak a dolgok aritmetikai oldala.

A magvasabb, metafizikai ködfelhőbe burkolódzó kérdés inkább arra vonatkozik, kicsoda is emberünk. Vagyis ki ez az Esti, s ha ki, akkor hány? Sok, sok; kutya, Mátyás király áruházában a HÉV-en, fiú, lány, apa, fiú, lélek, hol egyik, hol másik. Egyik bekezdésbe bebújik, s ki a másikon, kaméleon, sok életű, sok ember. Sok fejezetet próbálgat magára, kurtát, hosszabbat, még egy verset is elénekel; hol történet, hol töprengés, hol töredék, egyszer emitt, másszor amott. Portugáliában, Itáliában, Csepelen és Budapesten. Meg olykor vidéken, néha meg a Dunán lefelé.

Talán kicsit fellengzősen nevezem metafizikáinak ezt a narrátori fogást, mely nem annyira tanácstalannak mutatkozik a szubjektum identitását illetően, hanem szemlátomást kedvére van az a játék, mely csaknem a teljes esetlegességre hagyatkozva osztogatja boldog-boldogtalannak az „Esti” nevet. Kálmán C. György szerint „mindenki Esti”, éppúgy, ahogyan a *Harmonia Caelestis*ben meg mindenki „édesapám” (*Élet és Irodalom*, LIV. évf., 22. szám, 2010. június 4.). Esti Kornél első azonban sorban természetesen nem más, mint önmaga: vagyis Esti Kornél. Ez logikailag kétségtelenül tautológia, csakhogy a logikai tautológiák egzisztenciálisan olyan paradoxonnak bizonyulnak, melyek jelentések sokaságát szabadítják fel: Esti az önmagát játszó önmaga. Az az Esti Kornél, akiről már Kosztolányinál sem tudtuk egészen pontosan, kicsoda. De hát nem is úgy lett az a novellafüzér megírva, hogy ilyen kérdésekre választ kapjunk, hanem többek között azért is, hogy megmutatkozzon a talány. Az a talány nevezetesen, mely a mindenkori „ki kicsodára” vonatkozik. Ezzel kapcsolatban pedig nem kapunk eligazítást. Ehelyett sejtéseket „igazi” és irodalmi szerepjátékokról, azonosságokról és különbségekről, vágyálmokról és valóságról – vagyis az emberi lélekről. Esti Kornél a vásott kölyök, aki rossz utakra viszi a majdani rendes polgárt, és Esti Kornél, aki beszámol németországi diákeveinek egyik főszereplőjéről:

a felolvasások folyton alvó elnökéről. És az is Esti Kornél, aki elmeséli, milyen nehéz túladni egy terhes örökségen, és aki csókokkal köszöni meg a legszebb szavakat egy török lánynak... és folytathatnánk. Esti Kornél az, aki a történetek hőse. Márpedig sok történet van, Kosztolányinál és Esterházynál egyaránt, ebből következően automatikusan gyarapodik az Esti Kornélok száma. A nagyon sok élet pedig már majdhogynem kiad egy örökkévalóságot – de mégsem, hiszen túl hosszú lenne! A narrátor lecsippent kicsit az örök életből, és Estinek adja, sáfárkodjon vele, az pedig minden elképzelhető módon kísérletezik vele. És ez Esti élete – mondhatjuk a narrátorral együtt.

Ahogy a történet, vagy inkább szöveghalmaz gomolyog, úgy vet ki magából újabb és újabb potenciális Esti Kornélokot. Könnyű lenne azt mondani, hogy mindezen Esti Kornélok csupán variációk egy témára, vagyis Kosztolányi novellaciklusának nevezetes hősére, de a fikció szövődése ezt a támpontot sem mindig adja meg. Vagyis rámutat, rábök éppen, sokszoros hivatkozással, vendégszövegekkel, motívumokkal erősíti meg ezt a kötődést, de egyazon lendülettel el is rugaszkodik a Kosztolányi-szövegtől, és a maga életét éli. Olykor úgy tesz a narrátor, mintha egész mesterkedése tiszteletkőr lenne a „mester” munkája előtt buzgó főhajtásokkal: a könyvbe szívélyesen meg-invitált vendégszövegekkel- és motívumokkal, máskor azonban vállat rántva saját útjára indul, s mintegy daczból, csak azért is Estinek hívja magát. Egyszóval van sok élet, van sok Esti, és amint az olvasó azt hiszi, hogy megvetette a lábát valahol, a megtaláltnak vélt referencia azon nyomban kicsúszik a lába alól.

De nem mindegy ám, milyen történetekről van szó. Esti Kornél attól Esti Kornél, hogy vele olyasmi is megesik, ami más emberrel nem. Az Esti Kornél név eredendően egy bohém, rebellis létmód jelölője. Akiről azt írja Kosztolányi narrátora, hogy „nyárspolgárnak tartott, mert előjegyzési naptárt vásároltam, naponta dolgoztam, s belehelyezkedtem a társadalmi közsokásokba. Egy ízben szememre lobbantotta, hogy elfelejtettem fiatalságomat. Hát ebben lehet némi igazság. De ez az élet rendje. Mindenki ezt teszi.” Esti Kornél azonban nem követi az élet rendjét, és nem azt teszi, amit mindenki. Ettől az, aki. Egy romantikus, legendás figura Kosztolányinál.

Esterházy Estije azonban rétegzettebb figura. Először is, a címben elmarad az utónév, és csak a családnév szerepel, mintha nem csupán egy személyről, hanem egy nagyobb osztályról lenne szó; mint ahogyan a réti perje a fűfélékhez tartozik. Mintha a könyvben felbukkanó valamennyi alak az Esti-félék családjába tartozna, vagyis az „Esti” név a *genus proximum*, s az összes történet ennek *differentia specificájaként* szolgál, vagyis leírásként értelmezett tulajdonnévként, mely egy adott individuumot definiál. Az Esti

tehát egyaránt utal Kosztolányi novellafüzérére, annak hőisére, és az ezekhez fűződő viszonyára, valamint az Esterházy-könyv főhőisére, főhőseire. És aligha kerülheti el az olvasó figyelmét, hogy az „Esti” az „Esterházy” becézett alakjaként is olvasható, amiből sok mindenre lehet következtetni; írói, 76 reális és vágyott szerepekre, különbségekre és azonosságokra. Ha ismét csak logikailag nézzük, akkor egy sok pólusú utalás-rendszerrel van szó, melyben az „Esti” szimbólum univerzális kvantorként szerepel: „mindenki Esti”. Csakhogy mivel nem hierarchikus, hanem inkább anarchikus a jelek szerveződése, ezért mindenki máshogy Esti. Bármely történet hőse bármely másikkal kapcsolatba kerül, majd ezek egy másik történet számára értelmezési keretül szolgálhatnak – a variációk száma át nem látható.

A történetek burjánzanak, a világ mondatokból épül fel. A mondat pedig vagy rásimul a valóságra, vagy imitálja csupán az intim viszonyt, avagy éppen vágyakozik rá, de a kettejük viszonya korántsem mentes a feszültségektől. A mondat és a valóság veszedelmes viszonyban vannak egymással: „képzelet és valóság közt nem látszik érdemesnek különbséget tenni, hogy a szavak által teremtett valóság és az Úristen teremtette közt nincs státusz-különbség”. S nem tudtam nem egymás ríposztjaként olvasni a két kedvenc mondatomat a könyvből. Az egyik Domonkos Istvántól származik, vagyis egyrészt csupán vendégeskedik az Esterházy-szövegben, másrészt azonban feltűnően otthonosan érzi magát benne. Így hangzik: „Jönni élet, vágni nyakon.” A másik egy, az unokának gyűlölettel odasziszegett fenyegetés: „Leszel te még fikció.” Mint aki egy elkerülhetetlen szörnyű vég bekövetkeztét jövendőli. Lenni ezek szerint annyi, mint potenciálisan fikciónak lenni, valamint lenni annyi, mint egy potenciális Estinek lenni, és ez a potencialitás éppoly elkerülhetetlen, mint amennyire fájdalmas: nyakon vágás erősségű legalábbis. Fikciónak és Estinek lenni legalább olyan kemény próbatétel, mint valóságnak lenni. Nincs kiút.

Vagyis valahogyan, miközben a mondatról, Estiről, a magyarság sorskérdéseiről (nincs magyarság sorskérdés nélkül), a szív dolgairól van szó, voltaképpen az életről van szó. Mi másról lenne érdemes szónak lenni. Esti Kornél életéről, az Esti-félék életről, vagyis: az életről. S talán csak én olvasom bele, de mintha a német nevelőnő egy gesztusában megidéződne a dolgok égi harmóniájának vágya is. A kisaszony ugyanis folyton kiradírozza a gyerekek hibáit „hogy, így mondta, ne maradjon a világban hiba”. Mintha a világ vágyott, ideális állapota valamilyen *harmonia praestabilita* lenne, a *Harmonia Caelestis* fennkölt látomása. A világ azonban nem idea, hanem valóság és fikció egyszerre, és nem engedelmeskedik sem a német nevelési módszereknek, de még csak a német idealizmus sem sokat fogott rajta: a hiba a dolgok természetében rejlik. (Ahogyan az égi harmónia is javított kiadás után kiáltott.) Sőt, akár azt is mondhatjuk, hogy a hiba a létezés motorja.

Hiba nélkül nincs fikció, hiszen a fikció létmódja az a „mintha”, mely a realitáselv szempontjából hibának minősül. „...most jött rá, hogy úgy viselkedett, mintha egy filmben volna, nem pedig a saját életében, mintha egy regényben volna, mintha egy regényhős volna. Ez hiba, állapította meg, és azután ez a hiba vált az életévé, lett az élete. Az élete, az élete leírása, az elképzelt élete és annak a leírása – és mindennek kézenfekvő egybegabalyodása az élete”. Vagy ahogyan máshol, mégpedig rögtön a könyv elején olvashatjuk: „Az ember mindig hibás kicsit, szerepel Camus-nél, az ember mindig fiktív kicsit, állítja Esti Kornél létezése egész súlyával”. Lenni, hibá(s)nak és fiktívnek lenni, tehát egyazon létmód predikátumai.

A hibák, a „minthá-k” márpedig kétségbe vonják egy akármilyen konszenzusos normálállapot létezését. De hogyan is lehetne az életnek normálállapota! Sok-sok variáció létezik párhuzamosan egymás mellett, mint ahogyan egyazon személyiség is egyidejűleg lehet ön maga és önmagát játszó önmaga. Nincsenek megnyugtató támpontok, sem a szöveg szerveződésében, sem az Estik identitását illetően. S itt érhető tetten a ködös metafizika: nem látunk az orrunkig sem, tapogatózunk, tanácstalanul keressük az utat, és ez a kiútalan keresgélés Esti élete. Vagyis az élet. Vagy a valóság. Vagy a fikció.

És azonban korántsem nyomasztó egy helyben toporgás, hanem éppenséggel felszabadító. A referenciakényszer elengedi a narrátor kezét, és kedvére kísérletezhet. Stílussal, modorral, szereplőkkel, helyszínekkel, idősíkokkal és Estikkel. A létezők között minden előfordulhat, minden, ami létezik, lehet fikció – ám ez az igazságosság jegyében fordítva is igaz: minden, ami fikció, létező lehet. Ez az élet, ez Esti élete – ahogyan az egyik sűrűn visszatérő fordulat mondja. Mintha a narrátor afféle kicsit becsípett bűvész lenne, aki, mikor eszébe jut, akkor belenyúl cilinderébe, és kirángatja, ami éppen kezébe akad. Fapofával beszél a legképtelenebb dolgokról is, melyek minimális eséllyel persze megeshettek volna (például a Kossuth-Flaubert-levelezés), hiszen minden, ami fikció, létező lehet. Így lehet Esti élete: bármi. Esti élete a „nem”, mikor a Bodeni-tóban nézegeti a Rajnát, és nem hiányzik neki semmi. Esti élete az „ülés” és a „fölkötte” – mikor a parketten ül, és fölkötte táncot lejtenek. Esti élete a „söprés” – mikor elsöprő vágy támad benne egy nő iránt. És hosszan folytathatnánk. Esti élete a nyakon csípett pillanat, hangulat, egy frappáns mondat, egy alig valami.

Esti élete, maga Esti nem más, mint ezek az olykor nagyon szellemes, máskor azonban suta mondatok, melyek bekezdésekké, fejezetekké összekapaszkodva a spiccesek cimboraságával téblábolnak a valóság, a fikció, a hiba és az ideál körül. Hol nagyobb lélegzetű történetmesélésbe kezdenek, hol pedig meglegszenek annyival, hogy kiprészelnék magukból egy lakonikus

mondatot. Az egyik mondat olykor cáfolja a másikat, mintegy szánt szándékkal provokálva a narráció és a realitás szabályait.

S mintha a könyv olykor saját magát kommentálná. Saját mondatain morfondírozik „mindenből mondatot csinálók”. Vagy máshol: Estinek 78 „valahogy mindig a régi mondatai jutottak az eszébe [...] Jó mondatok, a legkevésbé sincs velük baj, új sorrendbe is lehetne őket tenni, csak hát...” A „csak hát...-ok” viszont elég beszédesek, még akkor is, ha nem folytatódnak. Azt sejtetik, hogy valami mégsem klappol tökéletesen, minden igyekezet ellenére is valami hiba van a rendszerben.

S valami hasonló benyomásom támadt a könyv olvastán: „csak hát” nélkül nem lehet megúszni a kritikát. Mert olykor öncélúak a mondatok, nem jönnek sehonnan és nem mennek sehová. Ez még nem is lenne „hiba”, lásd fent. A baj inkább akkor kezdődik, mikor ellaposodnak a mondatok, egymást lökdösi egyik oldalról a másikra, és nem „ülnek”. Ahogy mondani szokták, kicsit egyenetlen a szöveg, nagyon jól megírt, szellemes részek közé ékelődnek unalmasabbak, melyek inkább az olvasó bosszantására valók. Nem lenne szabad minden ötletet és minden mondatot szeretni, és minden ziccert lecsapni. Szóval kicsit túlnyúlt önmagán a szöveg, és ebből akár messzemenő metafizikai következtetéseket is levonhatnánk – hol van az a maga?, hol van az a túl (meta)? – de minek. A szövegszerveződésre van teoretikus magyarázat, a rossz mondatot, lapos bekezdést azonban egyszerűen unja az olvasó.

De hál'istennek van a könyvben nagyon sok nagyon jó mondat. Ezek bősséggel ellensúlyozzák a sikerütlenebbeket. Igazán szellemesek, mulatságosak, súlyosak és könnyedek egyszerre. Ez például: „Sorskérdés, röppent föl a szó a professzor asszony vad ízléssel rúzoszott ajkáról, amikor világos lett, hogy eltévesztették a Brindisibe vezető utat. Sorskérdés, puff, és máris itt a baj.” Nagyon szeretem az igazán kiváló Esterházy-mondatokat, melyek lazán vetnek fel „sorskérdéseket”, olykor illetlenek és szemérmetlenek, de mindig kifogástalanul elegánsak. Vagyis igazán ezt a játékot szeretem, ahogyan ide-oda forgatja a dolgokat, ilyen perspektívába és olyan fénybe, és ettől átértékelődik a világ égi harmóniája. Az igazán jó Esterházy-mondat áthelyezi a létezés hangsúlyait, megbolygatja a grammatika és a világegyetem szabályait, és látszólagos nemtörődömséggel pöcköl bele egy-egy hibát a létezésbe. De annak pont ettől lesz értelme. (*Magvető, Bp. 2010*)